

บทที่ 1

บทนำ

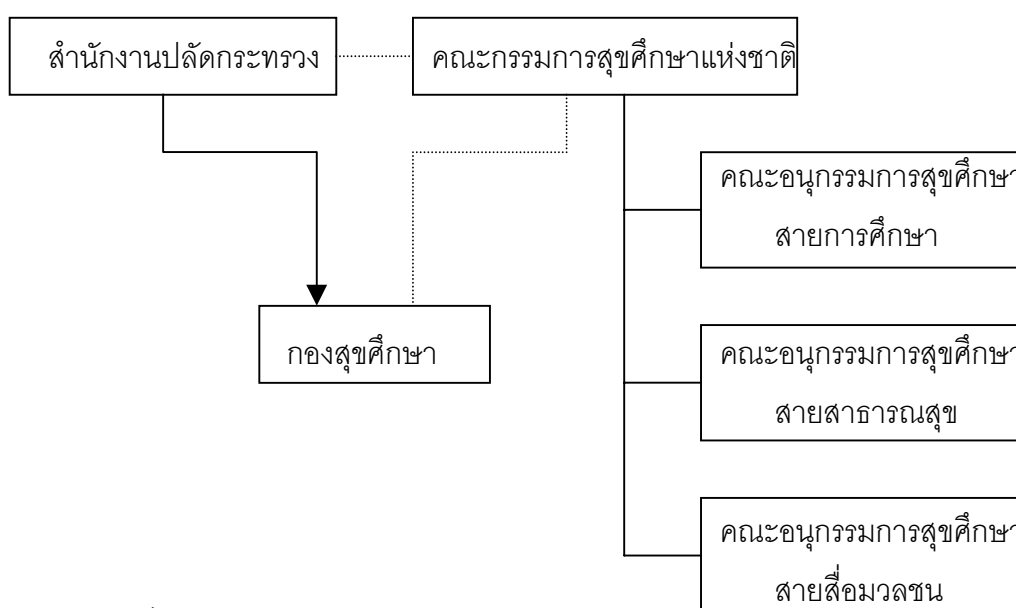
ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

การพัฒนาประเทศนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 -2544) เป็นต้นมา เป็นการพัฒนาประเทศโดยการเน้น “คนเป็นศูนย์กลาง” เพราะคนคือปัจจัยที่ขาดความสำเร็จของการพัฒนาในทุกเรื่อง และเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม คือ พัฒนาปัจจัยต่าง ๆ ในลักษณะที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เพื่อสนองตอบต่อเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 การพัฒนาด้านสาธารณสุขจึงได้เน้นความสำคัญของการพัฒนาแบบองค์รวมใน 2 ลักษณะ คือ ประการที่หนึ่ง เน้นการพัฒนาสาธารณสุขที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ค่านิยม พฤติกรรม และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงของปัญหาสุขภาพและระบบสาธารณสุข และประการที่สอง เน้นการพัฒนาศักยภาพของคนด้านสุขภาพอนามัย ในการเสริมสร้างให้มีความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค และการดูแลสุขภาพตนเองและครอบครัว ควบคู่กับการพัฒนาปัจจัยแวดล้อมทั้งระบบบริการสาธารณสุข ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบบริหารจัดการ และสภาวะแวดล้อมต่าง ๆ ให้เอื้อต่อการมีสุขภาพพลานามัยที่ดี (กองสุขศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ม.ป.ป. : 11)

ปัจจุบันสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยไม่ดีก็คือ การมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่ถูกต้อง จากความคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิธีการดำรงชีวิตและปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ รวมทั้งการหลงใหลของวัฒนธรรมตะวันตกที่ล้นส่งผลพฤติกรรมในด้านต่าง ๆ เช่น การใช้ยาเสพติด การบริโภคอาหารที่ไม่มีประโยชน์ การสูบบุหรี่ การดื่มสุรา และพฤติกรรมทางเพศที่ไม่เหมาะสม รัฐบาลจึงควรส่งเสริมให้ประชาชนสามารถดูแลสุขภาพอนามัยของตนเองอย่างถูกต้อง และแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้องมิให้ทวีความรุนแรงขึ้น (กองสาธารณสุขภูมิภาค กระทรวงสาธารณสุข, ม.ป.ป. : 45)

ในการแก้ไขปัญหาสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุขนั้น โดยทั่วไปมีอยู่ 3 มาตรการด้วยกัน คือมาตรการด้านการศึกษา มาตรการด้านการรักษา และมาตรการด้านกฎหมาย จะเห็นได้ว่ามาตรการด้านการศึกษาเป็นมาตรการที่มีความสำคัญมาก ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานก็คือ "งานสุขศึกษา"นั่นเอง บทบาทของงานสุขศึกษาในการแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยนั้นจะมุ่ง

หนักไปในทางป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาสุขภาพเกิดขึ้น หรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำอีกในสาเหตุเดิม และเป็นมาตรการที่ได้ผลดีที่สุดในระยะยาว การลงทุนก็ไม่สูงเหมือนกับมาตรการด้านการรักษา จึงเหมาะสมที่จะนำมาแก้ไขปัญหาสุขภาพของคนไทย ถึงแม้ว่าผลสำเร็จของการแก้ไขปัญหานั้นบางครั้งอาจต้องใช้เวลาช้านาน และบางครั้งอาจต้องใช้การเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น ด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น (ระเด่น หัสดี และสงรงค์ภฏณ์ ดวงคำสวัสดิ์, 2536 : 26, อ้างถึงใน กองสุขศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2537 : 108) จากสาเหตุดังกล่าว กระทรวงสาธารณสุขจึงมีการกำหนดแผนงานสุขศึกษาและพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพขึ้น โดยมีนโยบายแนวทางการดำเนินงานเพื่อสนองนโยบายรัฐบาลด้านสุภาพอนามัยทั้งสิ้น 6 ข้อ โดยเฉพาะนโยบายข้อที่ 1 สนับสนุนการพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพโดยเน้นการให้สุขศึกษาและขยายงานสาธารณสุขเข้าสู่ครอบครัว ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนมีศักยภาพในการดูแลสุภาพของตนเอง และครอบครัวอย่างเหมาะสม (กองสุขศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, ม.ป.ป. : 1-2) กลวิธีในการดำเนินงานสุขศึกษา จึงถูกกำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการสุขศึกษาแห่งชาติและคณะกรรมการทั้ง 3 คณะ ในด้านการสาธารณสุขได้กำหนดกิจกรรมสุขศึกษาให้เกิดขึ้นทั้งในชุมชน โรงพยาบาลและโรงเรียน โดยให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขทุกคนปฏิบัติงานสุขศึกษาร้อยละ 10 ของเวลาปฏิบัติการทั้งหมด เพื่อให้สุขศึกษาแก่ประชาชนที่มาใช้บริการ และให้การสนับสนุนอุปกรณ์สุขศึกษาสำหรับใช้อย่างเพียงพอ ดังนั้นเพื่อให้การประสานงานดำเนินงานสุขศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ จึงได้มีการจัดตั้งองค์กรที่รับผิดชอบการดำเนินงานสุขศึกษาแห่งชาติ ดังแผนภูมิ 1 (กองสุขศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2537 : 55)

แผนภูมิ 1 องค์กรที่รับผิดชอบการดำเนินงานสุขศึกษาแห่งชาติ

ที่มา : กองสุขศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข (2537 : 55)

ปัจจุบันหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุขที่รับผิดชอบงานสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ได้ดำเนินการครอบคลุมทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยมีหน่วยงานหลักคือ “กองสุขศึกษา” ซึ่งรับผิดชอบดูแลและสนับสนุนงานสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุข ได้แก่ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สถานีอนามัย โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป และโรงพยาบาลชุมชนทั่วประเทศ

เมื่อพิจารณาจากความหมายของ “การสุขศึกษา” ซึ่งหมายความถึงกระบวนการจัดประสบการณ์ให้กับบุคคล ครอบครัว และชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพด้วยความสมัครใจของตนเอง และคำว่าพฤติกรรมสุขภาพ หมายความว่า ความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อ ความรู้สึก และการแสดงออกของบุคคลเกี่ยวกับการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาโรค และการฟื้นฟูสภาพ (สมจิตต์ สุพรรณทัศน์, 2534 : 1) ซึ่งพูลชัย จิตอนันตวิทยา, 2541 : 41) ได้กล่าวไว้ว่า เป้าหมายสูงสุดของสุขศึกษา ก็คือ “การทำให้ประชาชนมีสุขภาพดี” โดยการนำกระบวนการเรียนรู้เข้ามาใช้ให้ประชาชน กลุ่มเป้าหมายเกิดการปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องที่เรียกว่า “พฤติกรรมสุขภาพ” พฤติกรรมสุขภาพในที่นี้ หมายความว่ารวมถึงการกินอยู่ การทำงาน การประกอบอาชีพ หรือการพักผ่อนหย่อนใจอย่างถูกต้อง จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานสุขศึกษานั้นเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์แทบทุกเรื่อง ซึ่งเนื้อหาจะครอบคลุมแค่ไหนขึ้นอยู่กับว่าในขณะนั้นได้กำหนดวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินการในเรื่องใดบ้าง กลยุทธ์หลักอย่างหนึ่งของงานสุขศึกษาก็คือ การให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่ทำให้ทุกคนรู้ว่าการปฏิบัติตัวในเรื่องสุขภาพที่ถูกต้องเป็นอย่างไร และจะต้องทำอย่างไร ([http : //www.moph.go.th/eduhealth/internedhd.htm](http://www.moph.go.th/eduhealth/internedhd.htm) : 14/1/42)

ในการดำเนินงานสุขศึกษาตามกลวิธีต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษานั้น “สื่อสุขศึกษา” นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่งในการดำเนินงานสุขศึกษา โดยที่สื่อสุขศึกษาจะเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ และข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพไปในทางที่ถูกต้อง (ระเด่น หัสดี, 2536 : 8) เพราะสื่อต่าง ๆ จะมีผลมากในการสร้างประสบการณ์เรียนรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย โดยที่สื่อเป็นผลผลิตในแง่รูปธรรม ทำให้เห็นภาพเป้าหมายของการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน (พัชรินทร์ เล็กสวัสดิ์, 2539 : 26) ซึ่งเป้าหมายในการสร้างสื่อเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในระดับต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่ยังไม่ได้รับความสำคัญเท่าไรนัก เพราะฉะนั้นในการพัฒนาสื่อสุขศึกษาในอนาคตจึงควรทำให้เกิดเป็นกระบวนการที่ครบวงจร (ณัฐ ธรรมประวัตติ, 2532 : 29)

กองสุศึกษาได้ทำการวิจัย เรื่อง การวิเคราะห์สถานการณ์การผลิต การกระจาย ความต้องการสื่อสุศึกษาและประชาสัมพันธ์โรคเอดส์ในประเทศไทย ปีงบประมาณ 2535 โดย ส่งแบบสอบถามไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนทั่วประเทศ จำนวน 279 แห่ง พบว่า ปัญหาอุปสรรคในการผลิตสื่อเอดส์ คือ ด้านนโยบายและเป้าหมายไม่ชัดเจน การผลิตสื่อเอดส์ไม่ได้ดำเนินการตามกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ขาดทักษะ ขาดอุปกรณ์การผลิตและ เทคนิคการผลิต ข้อมูลข่าวสารของสถานการณ์ที่นำมาเป็นข้อมูลการผลิตสื่อไม่ทันสมัยตามสภาพความเป็นจริง ขาดบุคลากรในสายงาน และงบประมาณมีจำนวนจำกัด ส่วนสภาพความต้องการ สื่อสุศึกษาและประชาสัมพันธ์โรคเอดส์มีสภาพขาดทิศทางในการดำเนินการ และสื่อบางชนิดไม่ตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย สมควรนำหลักวิชาการผลิตและการใช้สื่อมาใช้ดำเนินการ อย่างเป็นระบบให้ครบวงจร เหมาะสมกับสภาพความต้องการในการผลิตการกระจายสื่อสุศึกษา และประชาสัมพันธ์ในประเทศไทย (ระเด่น หัสดี, 2536 : 9)

ปัจจุบันการผลิตสื่อสุศึกษาของกระทรวงสาธารณสุขยังขาดการประสานงานกัน ระหว่างภาครัฐและเอกชนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะเป้าหมายของสื่อไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทำให้กลุ่มเป้าหมายหรือประชาชนสับสน อีกทั้งการผลิตสื่อยังขาดการพัฒนาที่เป็นกระบวนการ ด้านวิชาการที่ครบวงจรจากผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ๆ สื่อบางสื่ออาจจะนำเสนอข้อมูลด้านหนึ่งแต่ อาจมีผลกระทบด้านลบกับอีกปัญหาหนึ่งได้ หากมีการพัฒนาเทคโนโลยีสื่อสุศึกษาที่เหมาะสม และมีการควบคุม กำกับดูแลที่ได้มาตรฐานทางวิชาการทั้งภาครัฐและเอกชน จะเป็นส่วนสำคัญ อย่างยิ่งที่ช่วยให้การดำเนินงานสุศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คณะกรรมการสุศึกษา แห่งชาติจึงได้กำหนดนโยบายสุศึกษาแห่งชาติ ซึ่งผ่านการอนุมัติตามมติคณะกรรมการรัฐมนตรี ฝ่ายสังคม เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2539 ในนโยบายข้อ 3 ว่า "ให้มีการพัฒนาสื่อสุศึกษาและ ประชาสัมพันธ์ที่ได้มาตรฐานทางวิชาการ" โดยมียุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน 4 ประการ ดังนี้ (กองสุศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2541 : 14-15)

1. จัดตั้งศูนย์สื่อสุศึกษาและสร้างระบบเครือข่ายเพื่อการสุศึกษาประชาสัมพันธ์ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รวมถึงการจัดหาเครื่องมือโสตทัศนูปกรณ์เพื่อการผลิตและ เผยแพร่
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนาและผลิตสื่อสุศึกษาที่มีคุณภาพและ ถูกต้องตามหลักวิชาการ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสมมาใช้ รวมทั้งใช้สื่อท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด

3. ให้มีการตรวจสอบความถูกต้องตามหลักวิชาการในการผลิตสื่อ เพื่อการสุศึกษา และประชาสัมพันธ์

4. เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร โดยการผสมผสานการใช้สื่อและช่องทางที่เหมาะสม สอดคล้องกับเทคโนโลยีการสื่อสารและวิถีชีวิตกลุ่มเป้าหมาย ทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรคมนาคม สื่อท้องถิ่น และศิลปินท้องถิ่น

การที่จะให้ประชาชนได้รับข่าวสารด้านสุขภาพได้อย่างถูกต้องและทันต่อเหตุการณ์ จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีสื่อสุศึกษาที่เหมาะสม รวมทั้งต้องสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งกระทรวงสาธารณสุขมีหน่วยงานที่ดำเนินการในเรื่องนี้ โดยจัดตั้งเป็นศูนย์สื่อสาธารณสุขซึ่งเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาวิชาการเทคโนโลยีด้านการผลิตและพัฒนาสื่อสุศึกษา ให้มีรูปแบบวิธีการนำเสนอทั้งเนื้อหาและสาระที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ก้าวทันเทคโนโลยีที่ทันสมัย และการศึกษาวิจัย รวมทั้งเป็นศูนย์พัฒนาทรัพยากรบุคคลด้านเทคโนโลยีสื่อสุศึกษา โดยมีเครือข่ายการดำเนินงานทั่วประเทศ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ซึ่งได้มีการเร่งรัดพัฒนาศูนย์สื่อสาธารณสุขตามแผนพัฒนาการสาธารณสุข ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) และในแผนพัฒนาการสาธารณสุขฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ศูนย์สื่อสาธารณสุขจะมีการปรับโครงสร้างบริหารงานขึ้นใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดหาครุภัณฑ์มาใช้ในการดำเนินงาน ทั้งจากงบประมาณปกติและการสนับสนุนจากต่างประเทศ (กองสุศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2539 : 2) ซึ่งเป็นการเริ่มต้นโครงการพัฒนาเครือข่ายในการดำเนินงานของศูนย์สื่อสาธารณสุขในส่วนกลางเป็นอันดับแรก และจะมีการดำเนินการในส่วนภูมิภาคลงไปจนถึงระดับจังหวัด อำเภอ และตำบลต่อไป

ในการผลิตสื่อสุศึกษา จำเป็นต้องมีความสนใจต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งหมายถึงวิถีทางและแบบฉบับในการดำเนินชีวิต รวมถึงวิธีการคิดต่าง ๆ ของคนในชุมชนที่ได้ปฏิบัติสั่งสมกันมา และรักษาถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ดังนั้นในแต่ละท้องถิ่นจึงควรดำเนินการผลิตสื่อสุศึกษาเอง โดยเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง นักสุศึกษาควรมีการประสานงานสร้างทีมในการผลิตสื่อ โดยการใช่วิสัย และภาษาของท้องถิ่น ตลอดจนการจัดสื่อสุศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพวัฒนธรรมของกลุ่มเป้าหมาย (พัชรินทร์ เล็กสวัสดิ์, 2539 : 25-26) โดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่ จังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา สตูล และสงขลานั้น มีลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากภูมิภาคอื่น ๆ ค่อนข้างมาก กล่าวคือ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม และใช้ภาษามลายูท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน รวมทั้งมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2537 : 1) ศูนย์ระบาดวิทยาภาคใต้

(2537 : 3) ได้รวบรวมข้อมูลจำนวนศาสนิกชน จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ จำแนกรายจังหวัด ภาคใต้ พ.ศ. 2537 พบว่า จังหวัดปัตตานี มีจำนวนพุทธศาสนิกชน 117,595 คน มุสลิม 419,556 คน จังหวัดนราธิวาส มีจำนวนพุทธศาสนิกชน 119,470 คน มุสลิม 412,510 คน จังหวัดยะลา มีจำนวนพุทธศาสนิกชน 136,713 คน มุสลิม 235,765 คน จังหวัดสงขลามีจำนวนพุทธศาสนิกชน 896,035 คน มุสลิม 225,789 คน และจังหวัดสตูล มีจำนวนพุทธศาสนิกชน 76,086 คน มุสลิม 152,149 คน

จากการวิจัยของมานะ รักษ์วงศ์ (2538) เรื่อง แบบจำลองศูนย์สื่อการศึกษาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ในภาคใต้ พบว่า เจ้าหน้าที่ของศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขตภาคใต้ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขซึ่งปฏิบัติงานในฝ่ายสุขภาพิบาลและอนามัยสิ่งแวดล้อมของ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดใน 14 จังหวัดภาคใต้ประสบปัญหาในการใช้สื่อทัศนูปกรณ์ในการให้สุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ในงานด้านอนามัยสิ่งแวดล้อมในหลายด้านด้วยกัน ดังนี้ ในด้านการจัดหา ปัญหาระดับมาก ได้แก่ ขาดผู้ช่วยเหลือในการผลิตสื่อการศึกษาด้านอนามัยสิ่งแวดล้อม และขาดงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ตามที่ต้องการ ปัญหาระดับปานกลาง ได้แก่ ไม่ทราบแหล่งบริการสื่อทัศนูปกรณ์ภายนอกหน่วยงาน และไม่ทราบว่าหน่วยงานมีสื่อทัศนูปกรณ์ใดไว้บริการบ้าง ส่วนปัญหาด้านการใช้ พบว่า ปัญหาระดับมาก ได้แก่ ขาดวัสดุอุปกรณ์ที่สอดคล้องกับเนื้อหาที่ต้องการ สื่อทัศนูปกรณ์มีจำกัด ปัญหาระดับปานกลาง ได้แก่ สื่อทัศนูปกรณ์ที่มีอยู่ชำรุด หรือใช้การได้ไม่ดีเท่าที่ควร ไม่มีความถนัดหรือความรู้ในการใช้สื่อทัศนูปกรณ์ที่ต้องการ ผู้บริหารไม่ให้การสนับสนุนการใช้สื่อทัศนูปกรณ์ และการใช้สื่อทัศนูปกรณ์มีความยุ่งยาก และปัญหาในด้านการบริการ ปัญหาระดับมาก ได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการมีจำนวนไม่เพียงพอ ไม่มีเจ้าหน้าที่ให้บริการสื่อทัศนูปกรณ์ ปัญหาระดับปานกลาง ได้แก่ ไม่ได้รับความสะดวกในการติดต่อขอยืมสื่อทัศนูปกรณ์ และไม่เปิดโอกาสให้เสนอความคิดเห็นในการให้บริการ (มานะ รักษ์วงศ์, 2538 : 107) นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคทางด้านสื่อสุขศึกษาที่ยังขาดความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและสภาพทั่วไปของท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายประชาชนใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งมีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และชุมชนชาวไทยมุสลิมเหล่านี้มีลักษณะชุมชนที่เป็นเฉพาะตัวทั้งในเรื่องของภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม (มานะ รักษ์วงศ์, 2538 : 222)

จากนโยบายการสาธารณสุขแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพของคนด้านสุขภาพอนามัย โดยใช้มาตรการด้านการศึกษา คือ การให้สุขศึกษาแก่

ประชาชนมาดำเนินการแก้ปัญหาสุขภาพที่เกิดจากการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ไม่ถูกต้องของประชาชน จากความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง และนโยบายการสุศึกษาแห่งชาติที่มุ่งเน้นการพัฒนาเทคโนโลยีสื่อสุศึกษาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในแต่ละท้องถิ่น เพราะการดำเนินงานสุศึกษานั้น จำเป็นต้องใช้สื่อสุศึกษามาช่วยเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ด้านสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์สื่อสาธารณสุเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาวิชาการเทคโนโลยีด้านการผลิตและพัฒนาสื่อสุศึกษาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ก้าวทันเทคโนโลยีที่ทันสมัย และเป็นศูนย์กลางพัฒนาบุคลากรด้านสื่อสุศึกษา ในปัจจุบันพบว่า เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ให้แก่ประชาชนต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคด้านสื่อสุศึกษา ทั้งในด้านการจัดหา การใช้ และการบริการ รวมทั้งสื่อยังขาดทิศทางในการผลิต ขาดความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและสภาพทั่วไปของท้องถิ่น โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ซึ่งมีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งในเรื่องของภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณสุในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข เนื่องจากศูนย์สื่อสาธารณสุจะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ โดยเป็นศูนย์กลางในการวิจัยและพัฒนา การจัดหา การให้บริการด้านสื่อสุศึกษา การพัฒนาบุคลากร และให้การสนับสนุนด้านวิชาการ รวมทั้งดำเนินการผลิตสื่อสุศึกษาที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้การสนับสนุนด้านสื่อสุศึกษาแก่บุคลากรของหน่วยงานสาธารณสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณสุ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในด้านนโยบายและการบริหาร และการให้บริการ
2. เพื่อพัฒนาแบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณสุ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตามความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านสาธารณสุขหรือสุศึกษา ด้านเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา และด้านศาสนา

ความสำคัญของการวิจัย

ผลจากการวิจัยครั้งนี้ มีความสำคัญและประโยชน์ ดังนี้

1. ด้านความรู้

1.1 ทำให้ทราบความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อแบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณะ สุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.2 ทำให้ได้แบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณะที่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. ด้านการนำไปใช้

2.1 เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับกระทรวงสาธารณสุข ในการกำหนดแนวทางเนนการพัฒนางานด้านสื่อสุขภาพและประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นของจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.2 ได้แบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณะ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาจัดตั้งและดำเนินการศูนย์สื่อสาธารณะที่เหมาะสมสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไป

2.3 เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาแบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณะ ในภูมิภาคอื่น ๆ ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาแบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณะ สุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมุ่งศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในด้านต่อไปนี้

1.1 ด้านนโยบายและการบริหาร

1.1.1 นโยบายของศูนย์สื่อสาธารณะ สุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (นโยบาย วัตถุประสงค์ และบทบาทหน้าที่)

1.1.2 การจัดโครงสร้างองค์กรของศูนย์สื่อสาธารณะ สุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

- 1.1.3 บุคลากรของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.1.4 งบประมาณของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.1.5 อาคารสถานที่ การจัดพื้นที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกภายในศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.1.6 วัสดุอุปกรณ์ที่ควรมีภายในศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.1.7 เทคโนโลยีสารสนเทศที่ควรนำมาใช้ในการดำเนินงานภายในศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.1.8 การประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 1.2 การให้บริการของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีคุณสมบัติข้อใดข้อหนึ่งตรงตามที่กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้
- 2.1 เป็นบุคคลที่มีหน้าที่ด้านการบริหาร การจัดการด้านสาธารณสุขหรือศึกษาในส่วนกลาง และในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 3 ปี และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป
- 2.2 เป็นบุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา หรือมีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารงานด้านเทคโนโลยีการศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป
- 2.3 เป็นผู้มีความรู้ด้านศาสนาหรือผู้นำทางศาสนาอิสลามที่ทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพแก่มุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 2.4 เป็นบุคคลผู้มีความเข้าใจในขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นอย่างดี
3. การวิจัยครั้งนี้ใช้ “เทคนิคเดลฟาย” ในการรวบรวมข้อมูลจากความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 รอบ

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ความแตกต่างของระยะเวลาในการตอบแบบสอบถามแต่ละรอบ ไม่มีผลต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกันหรือไม่แตกต่างกันในการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญ
2. กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเต็มใจให้คำตอบด้วยความจริงใจ และมีอิสระในการตอบแบบสอบถามอย่างเต็มที่

นิยามศัพท์เฉพาะ

แบบจำลอง หมายถึง รูปแบบ แนวทาง และโครงสร้างของระบบงาน กระบวนการ หรือแนวคิด เพื่อช่วยให้เข้าใจสภาพที่แท้จริงของสิ่งนั้น

ศูนย์สื่อสาธารณสุข หมายถึง หน่วยงานที่เป็นแหล่งกลางในการวิจัยและพัฒนา ผลิต จัดหา บริการสื่อสุขภาพศึกษาและสาธารณสุข และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพอนามัย ด้านสาธารณสุขและด้านการแพทย์ รวมทั้งเป็นหน่วยบริการในการประชุม การฝึกอบรม การสัมมนา และการปฏิบัติงานด้านเทคโนโลยีสุขภาพศึกษาให้แก่บุคลากรด้านสาธารณสุข และเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย เพื่อให้การดำเนินงานด้านสื่อสุขภาพศึกษาและประชาสัมพันธ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

แบบจำลองศูนย์สื่อสาธารณสุข หมายถึง รูปแบบ แนวทาง และโครงสร้างของศูนย์สื่อสาธารณสุข ใน 2 ด้าน คือ ด้านนโยบายและการบริหาร และด้านการบริการของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

นโยบายและการบริหาร หมายถึง แนวทางในการบริหารงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย วัตถุประสงค์ บทบาทหน้าที่ การจัดโครงสร้างองค์กร บุคลากร งบประมาณ อาคารสถานที่ การจัดพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก วัสดุอุปกรณ์และสื่อสาธารณสุขที่ควรมี เทคโนโลยีสารสนเทศที่ควรนำมาใช้ในการดำเนินงาน และการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

นโยบาย หมายถึง แนวทางหรือวิธีการดำเนินการในการบริหารงานของของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

วัตถุประสงค์ หมายถึง วัตถุประสงค์เฉพาะที่เป็นจุดมุ่งหมายปลายทางที่จะให้เกิดขึ้นจากการบริหารงานของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

บทบาทหน้าที่ หมายถึง ภาระหน้าที่ในการดำเนินงานของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การจัดโครงสร้างองค์กร หมายถึง การจัดรูปแบบโครงสร้างการบริหารงานของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

บุคลากร หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการกำหนดคุณสมบัติ บทบาทหน้าที่ และอัตรากำลัง และการแก้ไขปัญหาในกรณีที่ยกของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ขาดแคลนบุคลากร

งบประมาณ หมายถึง แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการงบประมาณ ของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ แหล่งที่มา และวิธีการหาเงินช่วยเหลือในกรณีได้รับการจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอ

อาคารสถานที่ การจัดพื้นที่และสิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง เกณฑ์ในการกำหนดสถานที่ตั้ง สถานที่ตั้งศูนย์สื่อฯ การจัดพื้นที่ใช้สอยและสิ่งอำนวยความสะดวก รวมทั้งการจัดสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

วัสดุอุปกรณ์และสื่อสาธารณสุข หมายถึง แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับวิธีการจัดการ การเลือก การประเมินประสิทธิภาพ วัสดุอุปกรณ์และสื่อสาธารณสุขที่ควรมีไว้ เพื่อบรรจุภายในศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

เทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง เทคโนโลยีสารสนเทศที่ควรนำมาใช้ในการดำเนินงานภายในศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การประเมินผล หมายถึง แนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการประเมินผลการดำเนินงานของศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การบริการ หมายถึง บริการต่าง ๆ ที่ศูนย์สื่อสาธารณสุข สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จัดให้แก่กลุ่มเป้าหมาย

การสุขศึกษา หมายถึง กระบวนการของการจัดประสบการณ์ให้กับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ใน 3 รูปแบบ คือ สุขศึกษาในโรงเรียน (School Health Education) สุขศึกษาในชุมชน (Community Health Education) และสุขศึกษาในโรงพยาบาล (Hospital Health Education) เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพด้วยความสมัครใจของตนเอง เกี่ยวกับการป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาโรค และการฟื้นฟูสุขภาพอย่างถูกต้องเหมาะสม

สื่อสาธารณสุข หมายถึง ตัวกลางในการนำข้อมูลข่าวสารด้านการแพทย์และสาธารณสุข ให้เข้าถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้ ความเข้าใจทางด้านการแพทย์และการสาธารณสุขที่ยากให้ง่ายขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

สื่อสุขศึกษา หมายถึง ตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้และข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพไปยังกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้และเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพไปในทิศทางที่ถูกต้องอย่างมีประสิทธิภาพ

เทคโนโลยีสื่อสุขศึกษา หมายถึง การนำความรู้ วิธีการ แนวความคิด เครื่องมือ และอุปกรณ์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้ประชาชนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพไปในทางที่ถูกต้องในด้านการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันปัญหา และการแก้ไขปัญหาสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพ

จังหวัดชายแดนภาคใต้ หมายถึง จังหวัดปัตตานี จังหวัดนราธิวาส จังหวัดยะลา จังหวัดสตูล และจังหวัดสงขลา

เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย หมายถึง วิธีการวิจัยเชิงอนาคตที่ใช้การรวบรวมความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยการรวบรวมข้อมูลจากการตอบแบบสอบถามของผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 รอบ

ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง บุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านสาธารณสุขหรือสุขศึกษา ด้านเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา ซึ่งมีคุณสมบัติตรงตามที่ถูกวิจัยได้กำหนดไว้